

Ke kontinuitě přípravy vojenských profesionálů v Armádě České republiky

Vedle akceptování zkušeností armád vyspělých demokracií je potřebné se vracet i k vlastním domácím tradicím vojenské výstavby především z meziválečného období, respektive z prvních dvou poválečných let (1945-47), kde byla zřejmá snaha demokratů kontinuálně navázat na první republiku a její odkaz. Právě hluboká znalost minulosti je jedním z klíčů pochopení dneška a zítřka. Je potřebné, abychom se naučili mít úctu k dějinám - jsou takové jaké jsou a jiné se nám nepodaří vymyslet. Někdy mám pocit, že se k historii v rámci armády chováme až příliš macešsky, jako bychom se jí báli. Příčin tohoto stavu je zřejmě více, jejich rozbor však přesahuje rámec tohoto příspěvku.

Při konstituování občanské společnosti je nezbytné, aby došlo ke změně nazírání na vojenství jako nezpochybnitelnou a přirozenou funkci českého státu a v jeho rámci i na armádu a její důstojnický sbor. V tomto smyslu je pro nás inspirativní příklad vyspělých demokratických zemí, kde otázkám vojenství, a v jeho rámci armádě a profilu vojenského profesionála, je tradičně věnována velká pozornost. Problém lze spatřovat v tom, co si z uvedených zkušeností vybíráme, zda je chápeme v celosti, anebo akcentujeme tu či onu stránku.

Tradice a výchova na nich se v posledních letech skloňují ve všech pádech, ale mnohdy se nelze ubránit dojmu, že se jedná o jakési „zaklínadlo“, kterému chybí skutečný obsah. Mnohdy se značným úsilím objevujeme, co naši předchůdci rozpracovali po vzniku československého státu. V žádném případě nám nejde a nemůže jít o jakési pouhé mechanické kopírování vzorů z první republiky, ale především o věcné přístupy k řešení problémů, včetně vyvarování se chyb a nedostatků, kterých se dopouštěli předchůdci před námi.

T. G. Masaryk a Edvard Beneš nebyli vojáky, ale přesto vojenství tvořilo organickou součástí hodnotové orientace, ovlivňovalo jejich činnost, filozofické, sociologické a historické směřování. Zakladatelé státu věnovali mimořádnou pozornost otázkám zajištění bezpečnosti nového státního útvaru ve střední Evropě, včetně budování demokratické armády, jako hlavního garanta obrany státní suverenity.

První prezident ČSR a současně vrchní velitel ozbrojených sil 22. prosince 1918 na slavnostním zasedání Národního shromáždění československého na Pražském hradě nastínil základní úkoly armády suverénního státu Čechů a Slováků. Prohlásil, že bude vážným úkolem těch, jimž bude její formování svěřeno, vybudovat armádu republikánskou a demokratickou. „A demokracie ve vojsku,“ jak dále podotkl, „se nezajistí pouze odstraněním rakušanství, nýbrž přerodem ducha.“ (1)

Výstavba nové armády se potýkala s řadou vážných problémů. V souvislosti s nastolením bolševického režimu v Maďarsku a následovným ohrožením československé suverenity došlo k urychlenému projednání a schválení komplexu státně bezpečnostních opatření, včetně takových, která směřovala k pěstování vědomí československé státnosti. Například byl schválen **zákon o přísaze československého vojska**, jejíž text zvýrazňoval jednoznačnou autoritu republiky, vlády a všech velitelů.

Národní shromáždění tentýž den, kdy byla schválena vojenská přísaha, současně rozhodlo, aby ve všech zákonech a nařízeních rakousko-uherských, byly všechny výrazy připomínající monarchii, nahrazeny tvary slov „československý“ a „ČSR“ (2). Současně byla pozornost obrácena k přípravě důstojnického sboru.

Prezident republiky spolu s náčelníkem své vojenské kanceláře, navštívil 28. března 1919 instrukční kurzy v Praze na Hradčanech a ve svém vystoupení načrtl program budoucí organizace československé armády. Výchovný odbor při hlavním štábu, v jehož čele byl náčelník Československé obce sokolské dr. Jindřich Vaníček, zorganizoval v polovině dubna další kurz pro důstojníky, kde měl T. G. Masaryk opět závěrečný výklad.

V uvedených vystoupeních prezident zformuloval základní postuláty výstavby demokratické armády a výchovy jejích příslušníků k uvědomělému občanství. V jeho pojetí nově budovaná československá armáda měla představovat plnohodnotný homogenní organismus, pevně spojený ideou obrany státní suverenity. Služba v armádě měla směřovat k všeobecné kultivaci jejích příslušníků ve smyslu mravním i civilizačním.

T. G. Masaryk si uvědomoval klíčové postavení vojáků z povolání při budování nové armády a propagování myšlenek brannosti. V této souvislosti věnoval mimořádnou pozornost problémům souvisejícím s jejich postavením a úkoly. Uvědomoval si přitom, že ve vědomí široké veřejnosti jsou zafixovány negativní zkušenosti s bývalými důstojníky („oficíry“) habsburské monarchie. Pojmu důstojník bylo potřebné dát kvalitativně nový obsah.

„Naše slovo důstojník,“ prohlásil, „ukazuje více k hodnotě, k důstojenství a dojista, důstojník, v pravém slova smyslu důstojník demokratický, má velikou a odpovědnou důstojnost. ... Pravý důstojník musí se proto pro svou službu stále učit, musí se stále vzdělávat a zdokonalovat nejen ve vědomostech vojenských, ale i všeobecných. ... Důstojník, toť živý vojenský program.“ (3).

Uvědomoval si přitom, že demokratického důstojníka lze vychovat pouze společným národním úsilím, přičemž za jeden z určujících problémů na této cestě považoval vzdělání důstojnického sboru s akcentem nejen na vojensko-odborné, ale i všeobecné znalosti. Vojáka z povolání považoval za významného činitele přispívajícího k prohlubování československé státnosti, k formování nového československého vlastnictví. Zároveň kladl mimořádný důraz na jeho příkladnost jako reprezentanta armády československého státu.

Prezident republiky se angažoval i v procesu **unifikace armády**, který představoval jeden z vážných problémů daného období. *„Unifikaci je přitom potřebné chápat jako spojení domácích a legionářských pluků, složitý proces odehrávající se jednak v rovině organizační výstavby, ale také - a to především - v rovině ideové.“* T. G. Masaryk ve svém armádním rozkaze, vydaném souběžně s rozkazem ministra národní obrany Václava

Klofáče, plně podpořil sjednocovací proces. Z obsahu prezidentova rozkazu je zřejmé, že se mu především jednalo o to, aby se z rozmanitých složek vytvořil kvalitativně nový morální celek a dosáhlo se žádoucího ideového sjednocení, jako jednoho z klíčových předpokladů vybudování spolehlivé armády ČSR.

T. G. Masaryk zároveň využíval svého práva jmenovat důstojníky a státní úředníky od šesté hodnostní třídy nahoru. Legionářskými důstojníky, kteří se postupně vraceli do republiky, obsazoval důležité funkce na ministerstvu národní obrany a hlavním štábu a vyšších taktických stupních. I tímto způsobem si „Hrad“ jako výrazný fenomén konstituujícího se politického spektra, zajišťoval svůj vliv v armádě.

T. G. Masaryk vojáky z povolání považoval za významné činitele přispívající k prohlubování státnosti a formování nového československého vlastenectví. Zároveň kladl akcent na jejich příkladnost, jako reprezentantů armády demokratického státu.

Konkrétní praxe v první republice nebyla vždy plně v souladu s náročně postavenými mravními principy prezidenta a vrchního velitele ozbrojených sil. Řada důstojníků - odchovanců vojenského školství bývalé monarchie - podceňovala význam intenzivní výchovné práce při formování uvědomělého obránce státní suverenity a prosazovala vynucenou disciplínu - drill, který měl usměrňovat autority a odosobňovat individuality. Svědčí o tom polemické diskuze na stránkách časopisu *Vojenská výchova*, který byl vydáván od prosince 1924 jako příloha časopisu *Bratrství*. V dobových polemikách o nejvhodnějším typu československého důstojníka, vedených na stránkách vojenského tisku, se dokonce objevily názory, že důstojníci s absencí idejí (apolitické typy) mají oproti ostatním kolegům lásku k válečnému řemeslu. Za vzor československému důstojníku byl vydáván německý voják s kázní vypěstovanou tuhým drilem.

V armádě se v druhé polovině dvacátých let - navzdory oficiálně proklamovaným záměrům - začaly projevovat trendy přeceňující vojenskoodborná kritéria a zvýrazňující pouze bojové vlastnosti, získané náročným výcvikem. Takovéto pojetí však bylo v protikladu se základními postuláty prezidenta a vrchního velitele ozbrojených sil. Až teprve na základě zhodnocení záporných zkušeností, a vzhledem k vývoji v sousedním Německu, přistoupila armádní místa k hledání dalších možností výchovného působení na příslušníky československé armády a k přesnějšímu stanovení požadavků na vojáky z povolání.

Důležitou úlohu v tomto směru sehrál tehdejší ministr zahraničí dr. Edvard Beneš, který v práci „Demokratická armáda, pacifismus a zahraniční politika“ pokračoval v dalším rozvíjení Masarykových postulátů. Základní idea demokratické armády byla pro něj zcela konkrétní formulací republikánských zásad ve specifických vojenských podmínkách, vnitřní silou jednání vojáků jako obránců státní suverenity.

„Armáda,“ psal Edvard Beneš, „není dnes jen technický drill a machinální provádění předpisů každodenního života, nýbrž vedle technického výcviku a soustavného tělesného zdokonalování v manipulaci zbraní a celé branné techniky, je také významné společenské prostředí národní, mravní a politicko-státní výchovy.“ Zároveň přinesl i nové pohledy na otázky vojenství, brannosti, úlohu a postavení armády ve společnosti, včetně náročných požadavků na vojáky z povolání, především pak vyšší velitele a štábní důstojníky, které připravovala vojenská vzdělávací soustava.

Bezprostřední počátky jejich přípravy jsou spojeny s činností **francouzské vojenské mise v Československu**. Z její iniciativy byly od září 1919 až do počátku srpna 1921

zorganizovány tři kurzy pro výchovu důstojníků generálního štábu, které splnily své poslání. Jednalo se o přechodné opatření vynucené dobovou situací, kdy se pocítoval nedostatek důstojníků pro výkon štábních funkcí.

V roce 1921 byla do života uvedena ucelená vojenská vzdělávací soustava reprezentovaná **Válečnou školou** a **Intendantskou školou** v Praze, **Vojenskou akademií** v Hranicích a sítí specializovaných učilišť podle druhů zbraní a služeb. V rámci Válečné školy působil informační kurz pro generály a vyšší důstojníky a jeho absolvování bylo předpokladem k povýšení do generálské hodnosti. Dále byl zřízen kurz pro velitele vojskových těles (pro povýšení na plukovníky) a kurzy pro velitele oddílů (pro povýšení na majora a od roku 1929 na podplukovníka).

Válečná škola v Praze, která připravovala důstojníky generálního štábu, prokázala svoji potřebnost a životaschopnost. Na konci dvacátých let velení školy plně přešlo do rukou československých důstojníků, kteří nahradili Francouze. Studium na válečné škole od poloviny dvacátých let trvalo tři roky. Válečná škola, ale i kurzy pro vyšší velitele, položily základy pro praktickou činnost ve štábech, seznamovaly s principy **francouzské vojenské doktríny** a její aplikací na podmínky československé armády. V této periodě její existence nebyl ještě v popředí žádoucí rozvoj vojenské teorie.

Na přelomu dvacátých a třicátých let došlo k zásadním změnám v československém vojenském školství. Dosavadního velitele školy - francouzského generála Le-Bléveca - nahradil ve funkci československý generál František Hrabčík, kterého v roce 1932 vystřídal generál Vojtěch Boris Luža. Jednalo se o složité a dynamické období z vnitropolitického i mezinárodně politického hlediska. Nový velitel Válečné školy se s požadavky zakladatelů československého státu plně ztotožňoval a snažil se je prosazovat do každodenního života.

Nezastupitelnou roli v přípravě elity československé armády měla i humanitní příprava. Právě v tomto období se na jedné z vojenských porad u prezidenta republiky diskutovalo o **koncepčních otázkách vojenského školství**, včetně přípravy kvalitního všeobecného vzdělání československých důstojníků. Tehdejší vysocí funkcionáři - náčelník hlavního štábu armádní generál Jan Syrový a generální inspektor armádní generál Alois Podhájský - jak v závěrech porady zdůraznil jeden z našich nejvýznamnějších vojenských teoretiků generál Sylvestr Bláha, stáli spíše na stanovisku čistě praktického vojenského školení a považovali úroveň všeobecného vzdělání získaného na střední škole za plně vyhovující pro všechny důstojníky československé armády.

V opozici proti výše jmenovaným představitelům stáli další funkcionáři československé armády - jako byl již vzpomínaný generál Bláha, generálové Kopal a Husárek z hlavního štábu, ale i velitel Válečné školy generál Luža, kteří prosazovali novou, moderní koncepci přípravy elity československé armády. Posledně jmenovaný při zahájení výuky čtrnáctého ročníku Válečné školy zdůraznil ve svém vystoupení, že „důstojník a hlavně důstojník generálního štábu, musí mít veliké vědomosti, aby mohl seriózně přistupovat k řešení všech problémů. Vzdělání ovšem neznamená mrtvou tichost, nýbrž schopnost pomoci věd vynalézati nejučinnější prostředky a způsoby obrany státu, přičemž tyto vědomosti jsou jen podkladem a přípravou k činu. Proto Válečná škola se snaží dát posluchačům v prvé řadě co nejvíce odborných, praktických i teoretických vědomostí, avšak též je vésti k správnému a logickému způsobu myšlení, nezanedbávající

při tom složku charakteru. Důstojník generálního štábu,“ zdůraznil generál Luža, „musí však být i v jiných oborech na výši. Proto budou do programu školy zařazeny přednášky vysokoškolských profesorů z oblasti společenských věd s důrazem na politický a hospodářský zeměpis, historii, psychologii, národní hospodářství, státní a mezinárodní právo a sociologii. Posluchači ovšem v těchto disciplínách nesmějí ustmouti na tom, co na škole uslyší, soustavně a soukromě studium těchto věcí se pokládá za samozřejmost, neboť je nezbytným předpokladem dalšího intelektuálního vývoje každého jednotlivce.“

Učební dokumentace Válečné školy doznávala v tomto období řadu změn. Cílem bylo připravovat kvalifikované československé důstojníky jako všestranně vzdělané osobnosti, reprezentanty státu, nositele státnosti a vlastenectví. Mimořádná pozornost se v průběhu studia věnovala válečným dějinám, na něž byly vyčleněny desítky hodin.

„Zrovna tak jako každý moderní právník,“ uvádělo se v úvodu k přednášce Válečnictví XIX. století, „musí studovati římské a různá středověká práva, zrovna tak jest modernímu vojákovi třeba znáti válečnictví a války epoch zašlých. Vzdělanému novodobému vojákovi jest třeba poznati osobnosti i vojenské prostředí Hanibalovo, Alexandrovo, Ceasarovo, Karla Velikého, Žižkovo, Turonna Codého, Bedřicha II., Napoleonovo, Moltkovo a posledních vítězů ze světové války. Bez této kontinuity nelze nám porozuměti současným zjevům a nelze nám činiti správné důsledné a poněkud bezpečné závěry do budoucnosti. Jedná-li se o přípravu války budoucí ... v tomto smyslu mají pro nás Napoleonovy operace stejný význam, jako před válkou světovou, jest tedy Napoleon dnes, po válce světové, stejně moderní, jako za Jomíniho a Clausewitze. To musíme zachytiti, abychom si uvědomili důležitost studia válečných dějin i starších. A i návštěva bojišť, kde byly svedeny starší bitvy, jako u Slavkova a Hradce Králové, jest ještě dnes, po světové válce, velmi užitečná a pomáhá formovati správný vojenský úsudek. Nemusím Vám po všem, co jsem uvedl připomínati ještě dále důležitost a užitečnost studia válečných dějin všech dob pro vojáka a zvláště pro budoucí vůdce a jejich pomocníky, důstojníky generálního štábu ...“ (4)

Za významný mezník v prvorepublikovém vojenském školství lze považovat rok 1934, kdy na základě rozkazu prezidenta republiky T. G. Masaryka se vykristalizovala ucelená vzdělávací soustava, srovnatelná s civilním školstvím. Válečná škola byla přejmenována na **Vysokou školu válečnou** a Vojenská intendantská škola na **Vysokou školu intendantskou**. Zároveň se prodloužila doba studia o jeden rok.

Každý z uchazečů o studium na nejvyšším vojenském učilišti se musel podrobit náročnému přijímacímu řízení. Jednalo se jednak o tzv. zkoušku psychotechnickou (realizovanou podle směrnic MNO) a dále o zkoušku ze všeobecného vzdělání. Ta sestávala z písemného přezkoušení, které mělo prokázat znalosti nejdůležitějších aktuálních politických otázek a literatury, základů sociologie a národního hospodářství, dokonalou znalost občanské nauky ČSR, přehled ústav evropských velmocí, znalost problematiky demokracie, nacionalismu a socialismu. Další písemná práce se týkala všeobecných a především pak národních dějin. Od uchazečů ke studiu na Vysoké škole válečné se vyžadovala znalost všeobecných dějin, a to od počátků francouzské revoluce až do současnosti, znalost významných epoch národních dějin, politického a státoprávního zápasu českého národa proti politickému útlaku a za státní samostatnost. Dále se jednalo o práci ze zeměpisu ČSR i Evropy a práci z jazyka francouzského a některého menšinového. Následovaly zkoušky odborné, to znamená písemné přezkoušení ze všeobecné taktiky, organizace československé armády,

topografie a válečných dějin. Jako poslední v pořadí byla ústní zkouška z taktiky, jazyka (francouzského, menšinového a případně dalších) a z jízdy na koni. Na písemnou zkoušku ze všeobecného vzdělání byly přitom vyhrazeny čtyři dny a na ústní zkoušky připadaly tři dny na každého uchazeče. Všechny uváděné písemné zkoušky se konaly na zemských vojenských velitelstvích v Praze, Brně a Bratislavě (u poslední jmenovaného byli též uchazeči z obvodu zemského vojenského velitelství Košice), pod dohledem a řízením náčelníka štábu příslušného velitelství. Všechny písemné práce byly po zkouškách zapečetěny a okamžitě odeslány na 5. oddělení hlavního štábu v Praze. Náčelník hlavního štábu, na základě vyhodnocení výsledků uvedených zkoušek, potom povolal vybrané uchazeče k ústním zkouškám na Vysokou školu válečnou. Zkušební komise zhodnotila výsledky přezkoušení a předložila je spolu s návrhy na přijetí či nepřijetí, náčelníkovi hlavního štábu, který s definitivní platností rozhodl, kdo bude, povolán ke studiu.

Je zřejmé, že každý uchazeč o studium na Vysoké škole válečné musel důkladně zvážit své možnosti. Absolventi této školy představovali elitu československé armády, odborně zdatné osobnosti s politickým rozhledem, v duchu již zmiňovaných postulátů prvních dvou československých prezidentů (5).

Vojenská kancelář prezidenta republiky, v jejímž čele stál ve třicátých letech generál Sylvestr Bláha, připravila v březnu 1933 náměty pro vojenskou audienci u prezidenta republiky k problematice politické výchovy důstojníků. Chceme připomenout alespoň některé náměty, které s časovým odstupem více jak šesti desítek let, nikterak nezastaraly a jsou aktuální i v podmínkách současné Armády České republiky.

V podkladech se konstatuje, že ve všech armádách se stále více prosazuje názor, že důstojník nemůže být pouze jednostranným vojenským odborníkem, chce-li býti skutečným vojenským vychovatelem svých podřízených a má-li uhájit v národě to místo, které mu vzhledem k jeho poslání náleží. Musí rozumět politice, aby si zachoval správný odstup od různých politických směrů, aby mohl různé zjevy a události v politickém životě věcně a objektivně posuzovat.

„Většina důstojníků, zejména starších má sklon ke smýšlení konservativnímu. Často je to důsledek profesionální duševní deformace. Tato okolnost též nikterak nepřekvapuje, uvědomíme-li si, že důstojníci uvažují o své úloze pod zorným úhlem vnějšího nebezpečí; vyhovuje jim pak program těchto stran, které domněle staví myšlenku národní v čelo svého politického programu. (Slovu „národní“ přisuzujeme význam podle smýšlení masy důstojnické). Čím více se zdánlivě program některé politické strany vzdaluje od myšlenky národní, tím se mu tato strana stává méně sympatickou.“ (6) Voják z povolání nemůže být izolován od veřejného života. Právě v politické neinformovanosti spočívá, jak se dále píše v dokumentu, jedno z nejvážnějších nebezpečí vzhledem k tomu, že „důstojník je povolán k tomu, aby byl vychovatelem a vůdcem lidí, kteří jsou příslušníky různých politických stran“.

V dokumentu se dále konstatuje, že další nebezpečí politické neinformovanosti spočívá v tom, že důstojníci, kteří nebyli vychováni k politickému myšlení, budou ve svém „národním“ smýšlení nekriticky tíhnout k politickým stranám, které hlásají krajní nacionalistický šovinismus a nebudou schopni postřehnout, co je v takovém to politickém hnutí nezdravé, přemrštěné a nedomyšlené. Těmto uvedeným nebezpečím lze čelit jedině politickou výchovou důstojníků.

Prezident Edvard Beneš v rámci své první návštěvy Vysoké školy válečné v Praze 23. dubna 1936 se zúčastnil velitelsko-štábního cvičení v kurzu pro vyšší velitele a při této příležitosti přednesl improvizovaný projev. Zdůraznil v něm, že „vojenská věda a vojenské zaměstnání je dnes ohromným komplexem nejrůznějších a nejsložitějších otázek. Nejsou to jen otázky organizace armády, vědomosti o jednotlivých zbraních a jejich užití, teoretické otázky o vedení války a strategii a dějiny válečnictví vůbec: jde o znalosti organizace státu vůbec, znalosti politické, hospodářské, sociální, jde o problémy komunikační a zásobovací, jde o podstatné prvky moderní techniky, jde o velikou míru všeobecného vzdělání vůbec. Vy sami dobře víte jak dnešní voják je přetížen nutností nahromadit ohromnou spoustu znalostí teoretických a praktických, jak být dnes dokonalým, vzdělaným a úspěšným vojákem je otázkou velkého studia a dlouhé, důkladné přípravné práce. Ne nadarmo se mluví o totální válce. Neběží to jen ve smyslu, že budou mezi sebou v budoucnosti válčit celé státy a národy všemi silami a všemi prostředky, jež jsou jim k dispozici. Chci tím označit i ten fakt, že dnešní důstojník a velitel musí znát nejen organizační své armády, všecku její technickou stránku a její užití, máje při tom běžné vojenské znalosti teoretické, nýbrž že ke správnému vedení války musí znát téměř všechny obory života, neboť používá v době konfliktu téměř všech morálních a materiálních sil národa. Válečná škola ve své práci s tím počítá, podle toho postupuje, podle toho si klade své úkoly. Nebyl by dobrým vojákem, kdo by vedení války nechápal jako velký, ohromný celek v synthetickém pojetí všech jeho jednotlivých oddělených složek.“ (7)

Podle Edvarda Beneše každý důstojník československé armády musí mít odpovídající kvalifikaci a je naprosto legitimní do krajnosti uplatňovat zásadu výběru nejschopnějších lidí na vyšší velitelská místa.

„Ve složitém procesu formování velitelských osobností,“ jak dále prezident podotkl, „je potřebné položit důraz na zvládnutí vojenské odbornosti, ale i výchovy v pravém slova smyslu, tzn. výchovy k velení, velitelství, vedení lidí, rozhodnutí a odvaze vzít na sebe odpovědnost.“

Všechny problémy, které jsou v uvedeném dokumentu nastoleny, jsou plně aktuální i v současném období, kdy se zamýšlíme nad otázkami přípravy současného vojenského profesionála včetně podílu společenských věd. Vojenské školství nemůže být limitováno pouze úzce pojatými pragmatickými úkoly dneška, ale je potřebné sledovat dlouhodobý časový horizont.

Přípravu vyšších velitelů a štábních důstojníků po druhé světové válce zabezpečovala **Vysoká škola vojenská**, která kontinuálně navazovala na zkušenosti Vysoké školy válečné z třicátých let s důrazem na studium, rozpracovávání a aplikaci otázek, které přinesla druhá světová válka. Další neméně závažný úkol představovalo **vypracování nové vojenské doktríny československého státu**.

Vysoká škola vojenská zastřešovala (a) Vysokou školu válečnou, (b) kurz vyšších velitelů, (c) Školu velitelskou (což byly kurzy pro velitele vojskových těles a kurzy pro velitele oddílů).

Vysoká škola válečná připravovala důstojníky generálního štábu pro směr operační a týlový. Posluchačům uvedených směrů se přitom přednášely následující předměty: všeobecná taktika, taktika jednotlivých zbraní, taktika všech služeb, válečné dějiny, politické vědy, finanční věda, národní hospodářství, občanské, mezinárodní a správní právo, geopolitický zeměpis a vybrané kapitoly z umění. Organickou součástí výuky

byla dále jazyková příprava. Velení školy důsledně prosazovalo zásadu co největšího počtu společných zaměstnání operačního a týlového směru s cílem prohloubit vzájemné vztahy a spolupráci včetně znalosti práce obou směrů, které v konkrétní praxi nelze nikdy od sebe kategoricky oddělit.

Velitel Vysoké školy válečné generál Alois Liška si uvědomoval specifickou poválečnou přechodnou dobu. V projevu při slavnostním otevření Vysoké školy vojenské 9. ledna 1946 zdůraznil, že škola bude připravovat důstojníky pro práci ve štábech všech stupňů.

„Doufáme, že v budoucnosti bude Vysoká škola vojenská odlehčena tím, že frekventanti budou přicházet do této školy s určitými znalostmi z oborů, které bylo a je nutné podávat na této škole. Mínil tím znalosti jazyků, část národohospodářských i právních znalostí, část výuky kulturně politické a sociální, moderního umění, o kteréžto školení se s námi, doufáme, rozdělí již předem civilní školy, střední, vysoké, resp. ministerstvo školství. Dnešní doba zvýší několikanásobně svůj požadavek na školení ve vědách mimovojenského rázu, neboť poslední válka zapráhla celé státy a národy do vojny a vojákům přišlo řešit spolu s civilními odborníky a správou celou řadu problémů nevojenských - národohospodářských, finančních, právních, sociálních, výchovy atd. Předpokládám, že až teprve v budoucnu budou přicházet ke studiu důstojníci, kteří již budou mít solidní znalosti z mnohých vědních disciplín, s jejichž základy se jejich předchůdci seznamují teprve v průběhu studia na Vysoké škole vojenské.“ (8)

Prezident republiky se po slavnostním uvítání ujal slova a ve svém vystoupení načrtnul základní otázky týkající se přípravy kvalifikovaných a věrohodných československých důstojníků.

Východním bodem jeho úvah se stala poválečná realita, kdy svět a vojenství byly po šestiletém válečném konfliktu ve velkých proměnách a neustálém vývoji.

Důsledky nového strategického a politického postavení poválečné ČSR našly výraz v Benešově požadavku vojensky se opírat o SSSR. V této souvislosti je potřebné připomenout, že pro prezidenta, i přes uvedený limitující faktor, představovala armáda hlavní nástroj obrany státní suverenity, integrujícího činitele politického života národního státu Čechů a Slováků.

Prezident dále zdůraznil, že mezi jeho posledním vystoupením na půdě Vysoké školy válečné a dneškem leží období, které bylo nabyto dramatickými událostmi, hluboce zasahujícími do vývoje ČSR a její armády. Ocenil vysoké morální kvality důstojníků - absolventů československé válečné školy v letech 1921-1938 z nichž mnozí položili své životy na domácí i zahraničních frontách boje proti fašismu.

V další části svého vystoupení vymezil základní poslání moderní válečné školy, protože s výukou ryze vojenských předmětů se nevystačí. Vojenství jako takové čím dále tím více zasahuje do struktury života celého národa, je potřebné základní učební dokumentaci rozšířit o výuku humanitních disciplín, jako je historie, ekonomie, právní vědy, mezinárodní vztahy, sociologie a psychologie.

Právě na základě zkušeností z druhé světové války je třeba dát vojáku z povolání nové politické vzdělání v duchu všeobecného sociálního a hospodářského vývoje. Vzhledem k tomu, že moderní válka zahrnuje obrovské množství problémů politických, sociálních a speciálně vojenských, se prezident zamýšlel nad otázkou koncepce cílevědomého vzdělávání vojenských kádřů.

Stávající typ Vysoké školy vojenské považoval za první stupeň vojenského vysokoškolského studia pro důstojníky nižších hodností. Následná fáze - nezbytně nutná praxe ve štábech a vojenských útvech - měla umožnit vyzrání základních vědomostí, nabytých na prvním stupni vysokoškolské přípravy. Poté mělo následovat další prohlubování vysokoškolského vzdělání v nástavbových kurzech, s cílem připravit vybrané důstojnické kádry pro zastávání speciálních a nejvyšších funkcí v československé armádě.

Druhý stupeň vzdělání směřoval k pozdvižení obecného horizontu důstojníka tak, „aby správně nazíral na celý komplex obrany státu ze stanoviska celostátního a z celé šířky i hloubky tohoto problému, objímajícího veškeré složky státního bytí. Školení v něm by se více přiblížilo způsobu akademického studia a pozůstávalo by z přednášek, seminářů a praktických cvičení a samostatných prací, vše v úzké součinnosti s vysokými školami občanskými.“ (9)

E. Beneš za poslední stupeň vojenského vzdělání považoval kurz pro vyšší velitele připravující špičky vojenské hierarchie. Zároveň objasnil důvody, které vedly ke sloučení Vysoké školy intendantské s Vysokou školou válečnou. Uvedený akt označil za logický důsledek válečného vývoje, který směřuje k tomu, že při zachování respektive zvýraznění významu specializace musí být každý důstojník především vojákem, mít porozumění pro celkový vývoj vojenských událostí, a to z hlediska příprav, ale i praktické realizace. Pouze v tomto širším rámci může specialista uplatnit své zvláštní vzdělání a účelně je zapojit do celkového úsilí. Za pozitivní trend označil prohlubování strategické a taktické přípravy pracovníků týlu. Připomněl platnost zásad, o kterých mluvil při návštěvě Vysoké školy intendantské v roce 1938.

Druhá světová válka potvrdila, že otázky výživy a zásobování vojsk a jejich materiální zabezpečení se staly tak důležitými, že ve značné míře ovlivňovaly vývoj válečných událostí a mnohdy i celkový výsledek války. To vše žádalo usilovné studium a další rozpracovávání uvedených problémů a jejich řešení a zkoumání ve spojitosti s novými formami hospodářského a státního života.

Za velice podnětné je možné označit myšlenky týkající se vojenské složky národní kultury jako organické součásti postupující demokratizace společenského života. Prezident z principiálních důvodů odmítal jakékoliv kastovníctví důstojnického sboru. Zdůraznil přitom, že důstojník generálního štábu musí být rovnocennou součástí vojenského celku, především pak důstojníkem vojenské jednotky a útvaru. Je povinen udržovat neustálý kontakt s vojenským organismem, znát jeho ducha, chápat potřeby a možnosti. Odsoudil také nezdravé kariéristické tendence po druhé světové válce, kdy někteří českoslovenští důstojníci nechtěli sloužit u útvarů. Důstojník generálního štábu se musí uplatnit zejména svými vnitřními hodnotami všestranně vzdělaného a vyspělého vojáka. Kvalita důstojnického sboru je dána zdravou soutěživostí, pracovitostí, pílí, svědomitostí a věrným kamarádstvím. Prezident dal za příklad československé letce v zahraničí, kteří prožili válečná léta v těžkých poměrech a nebezpečí a dokázali vytvořit pravé nefalšované kamarádství. Za nepřijatelné označil tendence snižování významu důstojníka generálního štábu a podceňování jeho činnosti. Zároveň varoval před snahami některých velitelů zakládat svoji převahu pouze na válečných zkušenostech. Další část prezidentova vystoupení se týkala vymezení mravních požadavků na vojáka z povolání, které, řečeno současnou terminologií, tvoří páteř čestného kodexu vojenského profesionála.

Podnětné a aktuální jsou Benešovy myšlenky týkající se výchovy a pěstování vojenského kamarádství a čistoty důstojnického sboru. Prezident za klíčové hodnoty vojáků z povolání, považoval především čestnost, charakternost, přímost a korektnost. V souvislosti s řešením přestupků vojáků z povolání zvýraznil úlohu příslušných předpisů a zákonných institucí. Na druhé straně však důstojnický sbor má určité prerogativy, které mu umožňují, aby byl sám sobě korektorem mravních a charakterových vlastností svých členů.

Druhý československý prezident z titulu své funkce se aktivně spolupodílel na **koncipování ucelené bezpečnostní politiky státu**, jejíž organickou součástí představovala i postupná realizace závažných strukturálních změn v procesu budování československé armády, jako garanta obrany státní suverenity. Avšak jeho vynakládané úsilí naráželo nejen na narůstající bariéru zostřujícího se poválečného antagonismu mezi spojeneckými velmocemi z let druhé světové války, ale také na stupňující se vnitropolitické napětí.

Prezident si byl vědom, že výše naznačené procesy v souhrnu signalizují a předjímají klima studené války, které považoval za ohrožení míru, existence a bezpečnosti československého státu, hrozbu pro demokracii a pokrok humanity. Projevem vnějších a vnitřních faktorů se stal únorový státní převrat v roce 1948, realizovaný komunistickou stranou, za výrazné podpory SSSR.

Vývoj v republice na konci čtyřicátých let probíhal v podmínkách bipolárního rozděleného světa, bezprostředně ohrožovaného nebezpečím válečného konfliktu v globálním měřítku. Celý tento proces ovlivňovala studená válka, ale i rozpad tzv. Národní fronty a její zásadní rekonstrukce, což v podstatě znamenalo upevnění postavení a mocenského monopolu komunistické strany v československé společnosti, i zcestnou realizaci teorie zostřování třídního boje při výstavbě socialismu.

Poúnorová mocenská elita na konci čtyřicátých a počátkem padesátých let usilovala o přerušení kontinuity vojenského školství. Vedle radikálních čistek, prováděných po etapách, začali být podle nových třídních kritérií klasifikováni i uchazeči o studium ve vojenských školách. Vojenské školství v prvních třech letech po nastolení mocenského monopolu komunistické strany procházelo permanentními reorganizacemi a hledáním nejvhodnějšího modelu.

V roce 1951 došlo k zásadní změně, kdy za aktivního podílu sovětských vojenských poradců v československé armádě byla vytvořena **Vojenská akademie v Praze**, která měla za úkol připravovat vyšší velitele a štábní důstojníky jako vojenské odborníky, ale zároveň i bezprostřední realizátory politiky KSČ v ozbrojených silách. V Brně zahájila svoji činnost **Vojenská technická akademie**. Ale to je již jiná kapitola vojenských dějin, která přesahuje možnosti tohoto příspěvku.

Změny v československé společnosti na přelomu čtyřicátých a padesátých let se bezprostředně odrazily i v bezpečnostní politice státu. **Nová moc absentovala na vypracování československé vojenské doktríny, která by formulovala vlastní národní zájmy.** Namísto rozvíjení domácího vojenskoteoretického myšlení byl nastoupen trend **mechanického přejímání zkušeností SSSR** a jeho ozbrojených sil. Etablující se režim postupně zpřetrhával jakoukoliv kontinuitu s předcházejícím vývojem, vlastními domácími tradicemi vojenské výstavby. V té době také zaniká časopis Vojenské rozhledy, který od r. 1920 vycházel při Československém vědeckém ústavu vojenském a po německé okupaci ČR rovněž v Londýně.

Jejich nositelé - tisíce kvalifikovaných vojenských odborníků - na základě radikálních čistek opustili řady armády, stovky z nich byly obviněny z protistátní činnosti a postaveny před tribunály vojenských soudů, někteří dokonce popraveni. Důsledkem bylo snížení profesní kvality, vzdělanosti i věkového průměru vojáků z povolání. Byla zlikvidována významná skupina důstojnického sboru československé armády z meziválečného období, která byla nositelem masarykovské státní ideje.

Závěr

Profese historika neustále nutí k ohlédnutí se do minulosti. Ohlížíme-li se do zpětného zrcadla soudobých dějin, na něž jako na kategorii existují různé pohledy, nečiníme tak samoúčelně. Proces utváření celonárodního historického vědomí, a v jeho rámci branného vědomí, je a bude záležitostí dlouhodobou. V jeho průběhu se stále zbavujeme letitých stereotypů v myšlení se současným překonáváním dědictví normalizační éry. Ovšem při našem častém srovnávání se zeměmi a armádami vyspělých demokracií zapomínáme, že u nich probíhal kontinuální vývoj, kdežto v zemích bývalého východního bloku došlo k diskontinuálnímu vývoji, což je jednou z příčin v současných vnitropolitických problémech, s nimiž se potýká konstituující se občanská společnost v ČR. Neboli, řečeno slovy druhého československého prezidenta, jedná se o „*problémy zrání mladé české demokracie*“ (10).

Demokracie se nedá nařídít rozkazem, k demokracii - jako souboru vnitřních hodnot - se každý z občanů našeho státu složitě propracovává. Také na půdě vojenského školství je potřebné o těchto otázkách intenzivněji diskutovat, zabývat se zkoumáním fenoménu moci v politice, pojetím demokracie, problematikou politických elit v jednotlivých etapách ve vývoji společnosti apod. V souvislosti s tím je potřebné, aby se společenské vědy v armádě zamýšlely nad koncipováním nosných vědeckovýzkumných úkolů v dlouhodobějším časovém horizontu.

Například historici ve spolupráci se sociology by měli zaměřit pozornost na zkoumání vojenských elit od roku 1918 s důrazem na první ČSR, poválečné období i etapu po nastolení komunistického monopolu, včetně období normalizace. Výsledky takového zkoumání nepochybně dají odpověď na mnohé otázky současnosti, včetně jejich využití při koncipování profilu současného vojenského profesionála. Nikdo jiný to za nás neudělá. To samé se týká konstituování vojenské etiky, kde zůstáváme u příliš obecných hodnocení a závěrů, aniž bychom využili odkaz minulosti. Přitom v meziválečném období byly rozpracovány mnohé problémy, které „odpočívají“ ve fondech Vojenského historického archivu v Praze (11). To vše jsou otázky, o kterých je potřebné na půdě vysokých vojenských škol i celoarmádních institucí seriózně diskutovat a přijmout příslušné závěry.

Odkaz zakladatelů ČSR oslovuje příslušníky armády České republiky a vlastně náleží k tomu nejlepšímu, co v moderních dějinách máme. K jeho širšímu zpřístupnění navrhuji, aby MO prostřednictvím AVISu vydalo pro potřeby vojenských profesionálů a dalších zájemců sborník k problematice československého a českého vojenství, který by obsahoval vybrané dokumenty, především klíčové projevy prvních dvou československých prezidentů k otázkám vojenství a armády, části meziválečné produkce k otázkám výchovy k uvědomělému občanství, pojetí vojenského

profesionála, vojenské etice, koncepčním otázkám vojenského školství apod. Spolu s kolegy z katedry sociálních věd na Vojenské akademii v Brně jsme ochotni připravit návrh tohoto sborníku. Příslušná kompetentní rezortní místa by současně měla do budoucna pečlivě zvažovat vztah k historii. Zamítnutí grantového projektu příslušníků katedry sociálních věd Vojenské akademie v Brně „Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků v čs. armádě v letech 1918-1989 a závěry pro personální práci v AČR“ bez řádného zdůvodnění předkladatelům není zrovna jejich dobrou vizitkou.

* * *

Naplňování představy o výchově profesionálního důstojníka armády demokratického státu v duchu odkazu T. G. Masaryka a E. Beneše vyžaduje, aby se výuka obecných, národních a vojenských dějin stala uznávanou a plně respektovanou součástí jejich přípravy. Právě absence historického a v jeho rámci branného vědomí, jako výsledek deformací výuky historie v uplynulých desetiletích, způsobila morální škody na formování předcházejících generací. Obnova hrdosti na vlast a úsilí o obnovení jejího místa v Evropě není možné bez poznání a pochopení historie vlastního národa a státu v širších konsekvencích evropského a světového vývoje.

Vojenský profesionál, kterého připravujeme na stávajících vysokých vojenských školách, musí být jednak vynikajícím vojenským odborníkem, ale zároveň i společensky angažovanou osobností. Jeho příprava se musí dít v symbióze těchto dvou organicky spjatých rovin. K tomuto pojetí se dopracovali naši předchůdci v meziválečném období a bezprostředně po skončení druhé světové války. Je naší povinností tento jejich odkaz dále rozvíjet se současným překonáváním technokratických tendencí, majících podobu nejednotnějších tlaků.

Poznámky:

1. **Národní shromáždění republiky Československé v prvním desetiletí.** Praha: Státní tiskárny 1928, str. 82.
2. **Srv. Lidové noviny.** 27. 3. 1919, str. 1.
3. **Masaryk, T. G.:** Cesta demokracie. Soubor projevů za republiky. I. Praha: Čin 1933, str. 30.
4. **Válečné dějiny.** Seznam přednášek a náčrtů ze studijního programu Válečné školy pro II. ročník 1924 -1925. Knihovna HÚ AČR V této souvislosti si lze položit otázku, zda i na našich vojenských školách, včetně Vojenské akademie v Brně, věnujeme dostatečnou pozornost výuce obecných, národních a vojenských dějin, jako základu pro pochopení současnosti a budoucnosti. Doposud také nemáme „Den Armády České republiky.“ Kompetentní místa teprve uvažují o tom, že by to mohl být výroční den bitvy u Zborova.
5. O možnosti zavedení náročného přijímacího řízení v jednotlivých formách studia na Fakultě velitelské a štábní Vojenské akademie v Brně, tak jak tomu bylo v meziválečném období, se v současném období diskutuje v rámci nově vytvořené **rady studijního programu celoživotního vzdělávání.** Nejde o samoučel, v rámci náročné přípravy ke studiu, by uchazeči museli na určité úrovni zvládnout, na základě samostatného studia doporučenou literaturu, vybrané problémy z historie, politologie, filozofie, ekonomie a dalších odborných disciplín. Na tomto základě by bylo možné v průběhu vlastní výuky dále stavět.
6. **Vojenský historický archiv** Praha (dále VHA), Vojenská kancelář prezidenta republiky 1933, č.j. 85, kr. 122.
7. **Pamětní kniha válečné školy,** kr. 16. Vysoká škola vojenská. VHA.

8. VHA, MNO, Náčelník hlavního štábu 1946, č.j. 976, kr. 23. Autor Benešovu koncepci výstavby poválečné armády a přípravy kvalifikovaných vyšších velitelů a štábních důstojníků podrobně rozebral ve stati „Dr. Beneš a armáda“ – k 50. výročí návštěvy dr. E. Beneše na Vysoké škole vojenské. VR 4/96, str. 112-118.
9. Tamtéž
10. Podrobněji viz **Beneš, E.**: Boj o vyšší politickou kulturu národní. Praha 1932.
11. Jedná se o to, abychom obrazně řečeno „neobjevovali Ameriku“, když ona byla objevena dávno před námi. Nad problematikou hodnotového vědomí se zamýšleli naši předchůdci po vzniku samostatného československého státu v roce 1918 a dosáhli v tomto směru jisté výsledky. Odpovědi na otázku, kdo to byl například generál S. Bláha, generál J. Birula, dr. J. Vaníček, generál V. Luža, generál S. Ingr a mnohé další osobnosti československého vojenství, jsou mezi současnými vojenskými profesionály Armády ČR neuspokojivé. Vojenská historie byla v uplynulých desetiletích vyliďňována, mnohé osobnosti tabuizovány, případně na ně navrženy nánosy různých deformací. Jednou z „vlaštovek“ v tomto směru se stalo sympozium k osobnosti armádního generála V. B. Luži, konané 6. června 1966 na Vojenské akademii v Brně. Jeho organizátory byla katedra sociálních věd Vojenské akademie ve spolupráci s Městským výborem Svazu bojovníků za svobodu v Brně. Zájemce lze odkázat na **Sborník Vojenské akademie**, řada C-D, č. 2 / 1997.

V dlouhodobém výhledu by měla integrovaná bezpečnostní vojenská zóna na východ i na západ od Německa – vytvořená Severoatlantickou aliancí – tuto zemi pevněji včlenit do multilaterálního rámce, což by Francii zřejmě uspokojilo. Kromě toho by rozšíření Aliance zvýšilo pravděpodobnost proměny výmarského trojúhelníku (Německo, Francie, Polsko) v jemný nástroj, který by vyvažoval a kontroloval německou vedoucí roli v Evropě.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*